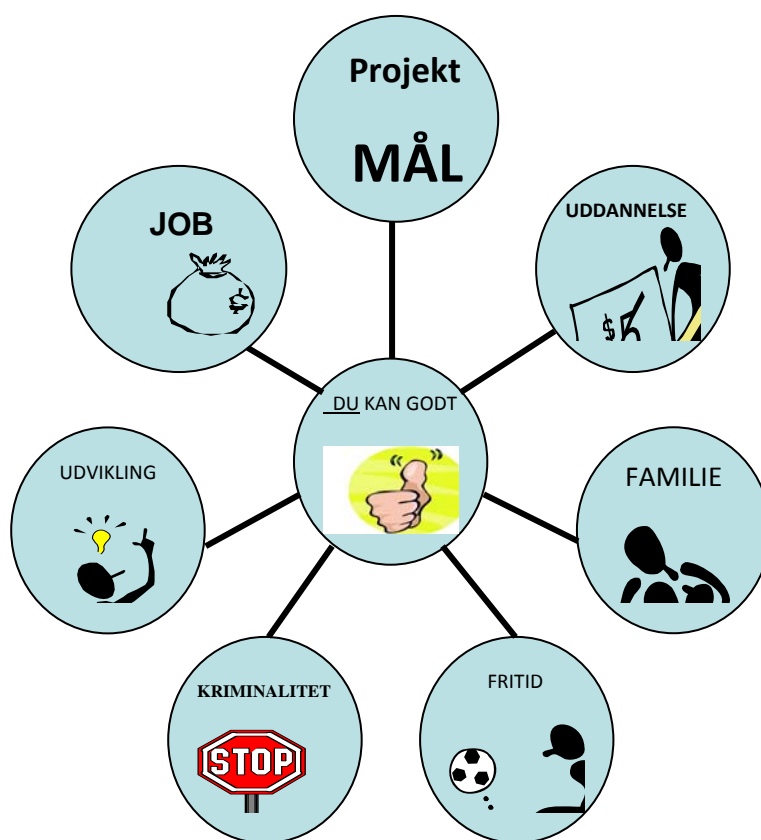

Evalueringsrapport for

Projekt MÅL

April 2010

Udarbejdet af

Cand. Psych.

Dan Satterup-Melkane

Indholdsfortegnelse

1.	Resumé	3
2.	Indledning	4
	2.1. Projektets formål, præmisser og fokustemaer.....	4
	2.2. Baggrund og formål med evalueringen	6
3.	Definering af begreber	7
	3.1. Den relationsbaserede tilgang.....	7
	3.2. 'Overlevelsesmasken'	8
	3.3. Identitetsomstillings-processer	8
	3.4. Resocialiseringsproblemet.....	8
	3.5. Sensory Overload – Sanselig overvældenhed	9
	3.6. At forpuppe sig.....	9
4.	Metoder og gennemgang af virkemidler	10
	4.1. Praktisk redskabsanvendelse.....	11
	4.2. Journalisering	12
	4.3. Supervision	12
	4.4. Løbende evaluering af projektet: BIKVA-undersøgelse	13
5.	Deltagernes forandringsfaser, før og efter løsladelse.....	14
	5.1. Fase I – rekruttering af- og tillidsdannelse til deltagerne	14
	5.2. Fase II – lige inden løsladelse og lige efter	15
	5.3. Fase III – nye realistiske MÅL sættes	16
	5.4. Fase IV – relationen – samarbejdet afsluttes	16
6.	Resultater	17
	6.1. Skematisk opsamling af informationer om 'fokustemaer'	18
7.	Konklusion	20
8.	Perspektivering af erfaringerne.....	21

9. Litteratur – referencer.....	22
10. BILAG.....	23

1. Resumé

Denne evalueringsrapport præsenterer den viden, der er opsamlet i forbindelse med gennemførelsen af den kriminalpræventive udslusningsindsats Projekt MÅL. **MÅL** står for **M**otivation (vilje til ændring), **Å**rvågenhed (opmærksomhed omkring sig selv og andre) og **L**ederskab (tage styring over eget liv). Projektet blev til på baggrund af en opmærksomhed omkring, at mange unge langtidsafsonere (dvs. med domme på mellem 2-7 års fængsel) med anden etnisk baggrund end dansk er i en speciel sårbar situation i forbindelse med løsladelse, fordi deres forudsætninger for at resocialisere sig selv oftest er mangelfulde. Projektet løb over to år med base i Statsfængslet ved Horserød og Statsfængslet i Ringe, og der blev rekrutteret 23 deltagere til projektet.

Rapporten redegør for de metoder og redskaber, der blev anvendt af de fire projektmedarbejdere i forbindelse med at støtte deltagerne under deres udslusning til friheden og de nye fællesskaber, som de her skulle indgå i. Den kognitive grundmetode, som blev anvendt i projektet, blev suppleret med motivationsbaserede redskaber og en relationistisk stillingtagen til deltagerne. Med afsæt i en 'symmetrisk kommunikationsform' blev deltagerne mødt 'i øjenhøjde'. Denne tilgang fordrede dannelsen af en tillidsforbindelse i samarbejdet mellem projektmedarbejdere og deltagere – og tillidsdannelsen var fundamentet for, at deltagerne kunne fastholde deres beslutning om '*ikke at ville tilbage til fængslet*' og deres ønske om at føre en civil kriminalitetsfri tilværelse.

Projektets har vist, at en kombination af multifacetterede metoder og redskaber giver de bedste muligheder for at opnå succes i kriminalpræventivt arbejde i forbindelse med unge afsoneres udslusning. I projektperioden har kun 26 % af alle deltagere fået nye domme, og dermed har 74 % været i stand til at fastholde en tilværelse uden kriminalitet inden for det år, de har samarbejdet med projektmedarbejderne. Effekten var mest tydelig hos de deltagere, som formåede at arbejde kognitivt og reflekterende samtidigt med, at de havde stabile sociale forudsætninger for at begå sig i forbindelse med en uddannelse eller en beskæftigelse. Disse deltagere udviste grundlæggende sociale kompetencer, der gjorde, at de kunne motivere sig selv til at holde sig fri af kriminalitet. Deres identitet og selvopfattelse havde betydning for, hvorledes de fastholdte en positiv kriminalitetsfri tilværelse. Identitetsomstillingen fra en afsonertankegang til at kunne se sig selv som fuldbyrdig samfundsborgere, indvirker på deltageres valg og handlinger. Deltagerne udviste positive forandringer ved at opnå indsigt i og forståelse for fordelene, som foreligger for dem, for at være selvstændige selvforsørgende borgere, der bidrager konstruktivt til de fællesskaber de indgår i.

Den kontinuære relationelle og motivationsbaserede tilgang, viste sig gunstig i forhold til det gennemgående samarbejde med deltagerne og når det angik en kvalitetsstyring af processerne. Fokus var rettet på måderne, at yde støtte til afsonere, der reelt, skulle igennem en ny-socialiserings- og identitetsomstillingsproces, for at forandringer kunne forekomme og for at, der kan være tale om vedvarende forandringer, der peger væk fra kriminalitet.

2. Indledning

Projekt **MÅL** er en særlig udslusningsindsats for unge indsatte med anden etnisk baggrund end dansk. **MÅL**¹ står for **M**otivation (vilje til ændring), **Å**rvågenhed (opmærksomhed omkring sig selv og andre) og **L**ederskab (tage styring over eget liv), og de tre begreber illustrerer, at projektet har fokuseret på at motivere deltagerne til at sætte egne mål og tage styringen over deres liv samtidigt med, at de udviser hensyn til andre borgere omkring sig.

Projektet har været et såkaldt ”eksplorativt pilotprojekt”, og det er blevet støttet af satspuljemidler med den hensigt at gøre en indsats for, at ”unge med anden etnisk baggrund end dansk, som er kommet i konflikt med loven, kan opkvalificeres ved målrettet at fokusere på adfærdsregulering og indslusning på arbejdsmarkedet / påbegyndelse af en uddannelse”.²

Hovedsigtet med projektet har været at yde en individuel hjælp til de unge, så de kunne fastholde tillærte kognitive³ færdigheder og videreudvikle handlekompetencer, der gør dem i stand til at leve uden kriminalitet.⁴

I overensstemmelse med projektbeskrivelsen har hovedelementerne i indsatsen været rettet mod:

- Håndtering af dagligdagens problemer
- Give indsigt i at et liv kan leves uden kriminalitet
- Bibringe en forståelse for samfundet, så der skabes en identitet som samfundsborger i Danmark
- Fremme kendskabet til arbejdsmarkedet, uddannelser og fritidsmuligheder
- Bibringe en følelse af ”jeg kan godt, selv om jeg ikke troede, jeg kunne”
- Fremme positive sociale relationer.

Projekt MÅL startede i maj 2008 og blev afsluttet i april 2010. Projektets implementering, kvalitetssikring, og evalueringsforløb blev varetaget af en projektleder⁵ (uddannelseskonsulent Inger Rainey Mark varetog projektledelsen det andet år) og en supervisor (psykolog Dan Satterup-Melkane) fra Kriminalforsorgens Uddannelsescenter i samarbejde med fire projektmedarbejdere, hvoraf to var placeret ved Statsfængslet i Ringe (lukket fængsel) og to ved Statsfængslet ved Horsørød (åbent fængsel).

2.1. Projektets formål, præmisser og fokustemaer

Projektets formål har været kriminalpræventivt og har sigtet mod at hjælpe unge afsonere til at gøre sig fri af kriminalitet og føre en civil lovmedholdig tilværelse efter løsladelse. Et af redskaberne,

¹ Se (Bilag I) Projektbeskrivelse, september 2007, s.1. Projektet blev formuleret af Kristian Larsen, Kriminalforsorgen, Direktoratet, Straffuldbyrdelseskontoret og af Malene Windfeldt, Kriminalforsorgens Uddannelsescenter.

² Se (Bilag I) Projektbeskrivelse, september 2007, (Bilag II) Projektets metode i nærmere detaljer samt (Bilag III) Projektets struktur.

³ Med det kognitive forstås grundlæggende alt mentalt arbejde der omfatter tankegange, evne til selvrefleksion og erkendelse af egen situation. Formålet med kognitivt baseret arbejde er at få klienterne til at arbejde med at regulere egen adfærd og social opførsel.

⁴ Se (Bilag I) Projektbeskrivelse, september 2007, s.1.

⁵ Malene Windfeldt varetog projektledelsen det første år, Kriminalforsorgens Uddannelsescenter.

der blev anvendt til at nå dette mål, var individuelle samtaler med fokus på relationen mellem projektmedarbejdere og deltagere samt på at "møde deltagerne i øjenhøjde". Deltagerne blev motiveret til at foretage egne valg om fremtiden efter løsladelsen – fx om mål for uddannelse eller arbejde – og de blev støttet i at indgå i fællesskaber som almindelige borgere. Projektet har taget afsæt i en kombineret kognitiv adfærdsorienteret tilgang og en individuel relationistisk-motiverende psykosocial tilgang. Denne kombination af tilgange har betydet, at deltagernes individuelle og sociale omstændigheder blev taget i betragtning.

Projektet blev tilrettelagt som et ikke-manualbaseret projekt. Derfor vil de forskellige diskurser, der er blevet afdækket undervejs i projektperioden, medvirke til at fremhæve kvalitetsaspekter, der indgik i procesvurderingerne. I en procesvurdering ser man på ændringer i deltagernes udtalelser, udsagn og handlinger. Det drejer sig fx om ændringer fra en negativ attitude til en mere hensynsfuld opførsel over for andre samt ændringer i deltagernes identitet. Nogle af disse forandringer har været mulige at kategorisere. Andre faktorer, som ikke er målbare, vil blive beskrevet for at kunne nuancere virkemidlerne.

Der forelå ingen forudgående erfaringer i Danmark⁶ med, hvorledes deltagerne ville profitere af et samarbejde igennem deltagelse i projektet. Projektet blev derfor betragtet som pilotprojekt, hvor succeskriterierne i første omgang udelukkende var rekruttering af interesserede deltagere. Succeskriterierne blev opsat og revideret på baggrund af deltagernes valg, dels i forhold til deres intentioner omkring samarbejdet og dels i forhold til at leve op til egne opsatte mål, fx de fleste fik formuleret, at de "... ikke vil tilbage til fængslet".

Målene i projektbeskrivelsen betragtes som '*fokustemaer*' for projektet, og hovedperspektivet er at nedbringe recidiv (tilbagefaldsrisici) og hjælpe unge afsonere med at:

- sætte sig mål og foretage bevidste prioriteringer
- håndtere vanskelige beslutninger og situationer
- danne og fastholde positive sociale netværk (herunder familie)
- etablere sig med uddannelse, job og bolig efter afsoning
- se sig selv som en fuldgyldig del af samfundet.

Hensigten med disse '*fokustemaer*' har været at videreføre aspekter af de kognitive adfærdsprogrammer, som de unge har gennemgået under afsoning i fængslerne.

Det har været en forudsætning for deltagelse i Projekt MÅL, at de unge har gennemført et af følgende tre kognitive programmer:⁷

- Det Kognitive Færdighedsprogram
- Nye Veje
- Anger Management.

⁶ Projektet er inspireret af norske erfaringer med kriminalpræventivt relationsarbejde med unge på sikringsafdelinger (*det norske KAMP-program: Kognitiv Adfærds Mestring i Praksis*. Se Bilag II, s.1).

⁷ Der tilbydes andre programmer til indsatte, fx Booster og Voldsforebyggelsesprogrammet, om end disse ikke anvendes i forbindelse med Projekt MÅL.

Deltagerne, som blev rekrutteret, blev betragtet som ”unge, som oplevede eller blev oplevet som havende utilstrækkelige færdigheder i forhold til kommunikation, håndtering af daglige problemer og vanskeligheder samt problemer med samvær med andre mennesker. Det var typisk også unge med et svagt eller negativt netværk og som i højere grad var recidivtruede. Det var en forudsætning, at de unge var motiveret for deltagelse og frivilligt ønskede at deltage på grundlag af informeret samtykke”.⁸

Efter rekrutteringen og de første strukturerede samtaler, hvor der blev anvendt et ’indledende interview vedrørende kognitive funktioner’⁹ og et ’vurderingsskema’ fra Det Kognitive Færdighedsprogram¹⁰, blev de unge deltagere tilbudt hjælp til at vedligeholde og praktisere tillærte kognitive færdigheder. Formålet var, at deltagerne skulle blive ved med at arbejde med motivation og refleksioner, for at de kunne tage egne selvstændige valg med henblik på kunne regulere deres kriminelle adfærd efter løsladelsen.

Det har været projektets sigte at hjælpe de unge afsonere på et individuelt grundlag til at videreudvikle sociale handlekompeter og psykologiske færdigheder, der gør dem i stand til at efterleve og føre en kriminalitetsfri tilværelse som almindelige samfundsborgere.

De kombinerede tilgange¹¹ indebærer forskellige afdækkende og motiverende redskaber, idet metoderne blev indrettet for at imødekomme deltagernes egne valg og handlinger.

2.2. Baggrund og formål med evalueringen

Formålet med rapporten er at evaluere de forandringer, som deltagerne har udvist, såvel kognitivt – dvs. ændringer i tanker, værdier og holdninger – som adfærdsmæssigt i projektperioden.

Det er dermed de unges psykosociale handlinger (individuelle psykologiske og sociale kompetencer) og deres opførsel, i forbindelse med at ændre deres kriminelle adfærd og deres ”afsoner-identitet”¹² til en ”civilbetonet identitet” med fremadrettet ønske om at leve uden kriminalitet, som bliver evalueret. Omfanget af deltagernes forandring vil kunne give en pejling på projektets effekt, men resultaterne vil ikke kunne følges endeligt op grundet en afslutning af projektet. Det vil således kun være muligt at sige noget om, hvorledes det er gået deltagerne, mens de havde et samarbejde med medarbejderne i projektet.

Evalueringsrapporten vil redegøre for de processuelle faser, som er afdækket i projektperioden, samt formidle de erfaringer, der er akkumuleret. Evalueringen vil forholde sig til de valgte metoder, virkemidler og processuelle aspekter – herunder supervision og undervisning af medarbejdere – samt den kvalitative sikring af projektets forskelligartede forløb, der har resulteret i, at flere af deltagerne har holdt sig fri af kriminalitet.

⁸ Se projektbeskrivelse-sept. 2007-s.1.

⁹ Se bilag IV. Dette kognitivt baseret redskab blev anvendt igen tæt på afslutning af samarbejdet med deltagerne, idet det blev brugt til at fremstille progressionen bag de tanker og refleksioner, som de unge har udvist undervejs. Det har dermed været muligt at vurdere deres reelle kognitive forandringer. For at tage vare på deltagernes retssikkerhed og fortrolighed vil det materiale, der er indsamlet i forbindelse med ’kognitiv profil interviewet’ materiale, forblive arkiveret i anonymiserede form og siden destrueret.

¹⁰ Se Bilag V.

¹¹ De kognitive og relationsbaserede tilgange.

¹² Cand. Psych. Aut. Anja Leavens artikel ”Fra afsoner til Borger” – en praksisbetonet beskrivelse af afsoningskonsekvenser” – internt rapport i Kriminalforsorgen, publiceret 12.11.2008 findes på www.pensionerne.dk/info/artikler.

Christensen, Via har udgivet en kort skrivelse ”Fra individ til fangenummer – tur/retur”, der bekræfter en del af Leavens gennemgang af problemstillinger for afsonere, her specifikt når det vedrører de psyko-sociale problemstillinger i forbindelse med varetægtsfængsling. Artiklen kan indhentes ved ovenstående web-adresse.

Hensigten med evalueringsrapporten er også at dokumentere de kvalitative aspekter af de relationsbaserede processer, der har præget projektets implementering og gennemførelse. Opsatte kriterier, der omhandler fx evnen til problemløsning og til at sætte sig nye mål for egen udvikling af sociale kompetencer, vil også blive fremhævet for at nuancere nogle af de psykosociale processers forudsætninger, som vanskeliggjorde de rehabiliteringsforløb, som deltagerne skulle igennem efter løsladelse.

Denne evalueringsrapport vil desuden diskutere projektets metode og de redskaber, som har haft indvirkning på deltageres psykologiske og sociale kompetencer.

Evalueringsrapporten vil kunne anvendes som erfarings- og vidensgrundlag for implementering af relationelt baseret udslusningsarbejde i fængsler eller i forbindelse med 'mentor-ordningen', som praktiseres af tilsynsmyndigheder ved Kriminalforsorgen i Frihed. Projektets ramme og metoder er også anvendelige ved andre former for indsatser, der gennemføres fx i kommuner og i psykiatrien – specielt i indsatser, hvor de individuelle hensyn til deltagerne tilgodeses samtidigt med, at deres sociale omstændigheder tages i betragtning.

Projekt MÅL er desuden løbende blevet evalueret i projektperioden. I 2009 iværksatte projektstyringsgruppen i SFK¹³ en ekstern brugerinddragelsesevaluering - BIKVA-rapporten¹⁴, der blev varetaget af sociolog Nadia Sørensen. Evalueringen fokuserede på, hvorledes projektet virkede i praksis med henblik på en fremhævelse af deltageres og medarbejdernes synspunkter.

3. Definerings af begreber

Forskellige psykologiske og socialt betonet begreber bliver benyttet i evalueringsrapporten, og en definerings af disse begreber vil hjælpe på forståelsen af de forskellige individuelle psykologiske og sociale processer, som deltagerne gik igennem i projektperioden. Begreberne beskriver deltageres typiske adfærdsreaktioner, mønstre og udvikling.

3.1. Den relationsbaserede tilgang

Den relationsbaserede tilgang hentyder til, at deltagerne blev mødt i 'øjnehøjde' og med respekt for deres individuelle ståsted. Deltageres psykologiske og psykosociale sammenhænge bliver dermed taget i betragtning og spurgt ind til med respekt for 'hele personen'. Der tages også løbende stilling til deltageres ståsted som deltagere i sociale fællesskaber. Den relationsbaserede tilgang fordrer en kontinuitet i kontakten til deltagerne, således at relationsudviklingen kan varetages på et stabilt tillidsfuldt grundlag.

Relationer mellem mennesker påvirkes uafslødeligt af sociale sammenhænge, og en afsoner vil fx udvise forskellige måder at handle på alt efter, om vedkommende indgår i et fællesskab eller er isoleret i fængslet. Afsoneren vil også opføre sig anderledes under en samtale med en hjælper end i

¹³ Straffuldbyrdelseskontoret i Direktoratet for Kriminalforsorgen.

¹⁴ **BIKVA** står for **B**rugerinddragelse **I** **K**valitetsvurdering og er videreudviklet på baggrund af Hanne Kathrine Krogstrups fremstilling af *BIKVA-modellen*, som beskriver en evalueringsmodel, der ligeledes tager afsæt i brugernes vurdering af en indsats. Den anvendes i forskellige sociale og pædagogiske sammenhænge i kommunerne for at kunne inddrage brugernes holdninger i forskellige indsvurderinger, der fokuserer på de kvalitative aspekter ved de givne indsatser.

forholdet til en fængselsbetjent, og han vil udvise andre handlemåder i en social familie-sammenhæng, end i skolen eller på arbejdspladsen.

I en relationsbaseret tilgang er kommunikationen mellem deltager og medarbejder symmetrisk. Det betyder, at de to parter mødes som ligeværdige mennesker og taler sammen "i øjenhøjde". I en symmetrisk kommunikationsform taler man fx ikke autoritativt til den anden part. Dermed adskiller kommunikationsformen sig fra den asymmetriske kommunikation, som ofte benyttes i fængsler eller andre autoritativt styrede organisationer, hvor autoritative og restriktive udtryk formidles i magtforholdet, der fx er betonet mellem betjente og indsatte. I fængslet bestemmes alle daglige handlinger for afsoneren og kommunikationen er grundlæggende ensrettet fra organisationen og videre til afsoneren. Disse faktorer præger langtidsafsonere efter løsladelsen således, at de udviser en tilbageholdenhed og manglende selvstændighed i mange sociale henseende.

Den symmetriske kommunikationsform har stor betydning for den relationsbaserede tilgang i arbejdet med kriminalitetsforebyggelse, da den er forudsætning for, at der dannes tillid mellem deltagere og medarbejdere. Medarbejderne i Projekt MÅL har støttet deltagerne ved at være aktivt lyttende og nærværende, som er kendetegnende for den symmetriske kommunikation. Hensigten var at hjælpe deltagerne til at være mere selvstændige og formulere egne holdninger, værdier, meninger og ønsker om, hvorledes de ville handle fremover.

3.2. 'Overlevelsesmasken'

'Overlevelsesmasken' er et udtryk for den individuelle facade-attitude, som de fleste afsonere udviser under afsoning. 'Overlevelsesmasken' udtrykker den psykologiske individuelle forsvarmekanisme, om end den udleveres i sociale fællesskaber. Afsonere antager forskellige 'hårde' attituder, der virker truende og selvhævdende over for andre omkring dem. Disse adfærsudtryk giver ofte levn til konflikter mellem indsatte, da denne stridsbare facade-adfærd blev opfattet af både andre afsonere - og af betjentene - som negativt og destruktivt indvirkende på de sociale fællesskaber i fængslet.

3.3. Identitetsomstillings-processer

Med identitetsomstillings-processer menes følgende: De unge antager attituder i fængslet, der er forbundet med identiteten som afsonere: De udviser fx en hård facade – en overlevelsesmaske – i hele deres afsoningsperiode, som oftest var gennemsnitligt for dem alle på mellem 1-5 år. Mange aspekter af den negative udviste adfærd og handlinger i fængslerne bliver en del af den påtagede identitetsopfattelse, som de benytter for at overleve psykisk og socialt i fængslet. Denne identitetsopfattelse var også til stede hos dem, som blev varetægtsfængslet efter løsladelsen fra tidligere afsoning. Efter løsladelsen udviste de alle forandringer i deres attituder og måder at møde omverden på. De psykosociale aspekter, færdigheder og attituder, som de udviste under afsoning, blev ubrugelige for dem som civile borgere. De psykosociale og kulturelle faktorer, som er repræsenteret i fællesskaber og samfundet generelt, fx ved de almindelige sociale normer og ved lovgivningens ordlyd, indvirkede på, hvad deltagerne trådte ud til ved løsladelse. En del af disse sociale og kulturelle faktorer var ganske anderledes, end dem de oplevede som afsonere. De skulle igennem en identitetsomstillings-proces for at genlære sociale kompetencer og genetablere deres identitet som unge borgere i fællesskaber uden for fængslet. Hele projektets dynamik omhandler forskellige processer, der har at gøre med deltagerens individuelle identitetsomstillinger fra at være kriminelle til at kunne varetage forandringer hen imod at være velfungerende borgere, der kan begå sig socialt i de fællesskaber, de involverer sig i, fx i forbindelse med uddannelse eller arbejde.

3.4. Resocialiseringsproblemet

Resocialiseringsproblemet refererer til sondringen mellem rehabilitering og resocialisering i forhold til en individuel tilgang, der fordrer selvudvikling og ny social indlæring efter langtidsafsoning. Forståelsen af, hvad en resocialisering indebærer, viste sig i projektet at være ganske anderledes end forventet. Deltagerne udviste så manglende sociale forudsætninger for at kunne blive direkte resocialiseret i de fællesskaber, som de ikke havde haft kontakt med i fx mere end fire år, at det problematiserer ideen om og forståelsen af 'en realistisk resocialiseringsproces'. Derfor har det i projektet været mere korrekt at tale om, at deltagerne skulle igennem en 'ny-socialisering', fordi de på ny skulle lære at varetage egen livsførelse og egen husholdning samt genoptage en uddannelse eller beskæftigelse. Deltagerne skulle lære på ny at begå sig i de fællesskaber, der har forandret sig siden starten af afsoningsperioden. De fællesskaber deltagerne blev løsladt ud til, var nærmest fyldt med ubekendte sociale faktorer, som de ikke forstod at agere i forhold til. Deltagerne havde også forandret deres måde at aflæse omgivelserne og til at agere på, hvad de opfattede skete omkring dem. Sådanne modsætningsfyldte sociale faktorer og omstændigheder medførte psykologiske og sociale reaktioner hos deltagerne. Det var karakteristisk at deltagerne opførte sig som personer, der befandt sig i en momentan krise, der blev tydeligt udvist og strakte sig fra forskellige usikkerheds adfærdsreaktioner til reelle angst reaktioner.

Tæt ved løsladelsestidspunktet (fra ca. en uge inden løsladelse og helt op til selve løsladelsen) blev der observeret en generel uro hos alle deltagere. De udviste alle forskellige aspekter af, hvad der kan betegnes som 'løsladelseskuller'. 'Løsladelseskulleren' udmøntede sig på to forskellige måder: Enten udviste deltagerne en form for overstimuleringsreaktion – en Sensory Overload (se afsnit 3.5.) – eller de udviste en nærmest total personlig og social tilbagetrækning, dvs. 'de forpuppede sig' (se afsnit 3.6.), i en periode. For de fleste deltagere varede 'løsladelseskulleren' fra en uge inden løsladelsen til mellem 1 til 3 måneder efter løsladelsen, alt afhængig af temperament og evne til adfærds selvregulering. Reelt var deres reaktioner et udtryk for en momentan krise - en slags traumeforløb - hvor de tydeligt udtrykte deres sociale sårbarhed og utryghed. Ingen af deltagerne formåede at regulere disse reaktioner uden støtte, og derfor var projektmedarbejderne nærværende og omsorgsfulde og hjalp deltagerne med at fastholde de motiverende faktorer, som deltagerne selv havde udtrykt som vigtige for deres udvikling og sociale trivsel.

3.5. Sensory Overload – Sanselig overvældenhed

Sensory Overload betegner den biologiske angstprægede og diffuse reaktion, som viste, at deltagerne var over-stimuleret af alle de ydre indtryk og stimuli, som var uvante inden for fængslets mure. Disse ydre stimuli forstærkede uroen hos de fleste deltagere. De var i forvejen bekymret for, hvorledes de skulle varetage de indre individuelle faktorer, fx de MÅL de havde sat for sig selv efter løsladelsen. I forlængelse af denne reaktion udviste de fleste deltagere en nærmest overdrevet og idealiseret form for selvstændighed og autonomi, og mange mente, at de kunne klare at ordne alt på en gang, uden dog at udvise handling bag de bedste intentioner og mål de havde udtrykt. Først da realiteterne gik op for dem, begyndte de at løse en problemstilling af gangen.

Mange praktiske handlinger efter løsladelsen var overvældende for deltagerne. For løsladte langtidsafsonere er det fx svært at stå i bussen med mange mennesker omkring sig – og at skulle til kommunen og fortælle, at de er lige kommet ud af fængslet og har brug for hjælp, er ligeledes uoverskueligt. Langtidsafsonere har som regel ikke fulgt med lovskift og har heller ikke tålmodighed til at lytte til en masse – for dem uforståelige – formelle forklaringer. De fleste af deltagerne i projektet valgte derfor at opgive sådanne praktiske gøremål, og de fik udelukkende foretaget fx adresseregistrering og oprettelse af bankkonto pga. støtte fra projektmedarbejderne. Det at møde familie og venner igen eller at tage stilling til skole og job var også angstprovokerende sociale situationer, der virkede uoverskuelige for deltagerne.

3.6. At forpuppe sig

Betegnelsen ”at forpuppe sig” dækker over, at mange af deltagerne trak sig tilbage fra omgivelserne i en periode både op til og efter løsladelsen. Deltagerne isolerede sig i op til 3 måneder, hvor de undgik personer, som de ikke havde tillid til. Nogle af deltagerne udviste depressive tendenser i denne ’forpupningsperiode’. De lod kun enkelte personer komme tæt på, men de overholdte aftaler med projektmedarbejderne, når de havde behov for hjælp og støtte udadtil. De fleste deltagere, der ’forpuppede sig’ udviste manglende initiativ til at handle i hverdagen, og de udtrykte en typisk negativ og selvdestruktiv tankegang.

Løsladelseskuller-reaktioner var også forstærket i perioden efter løsladelsen.

Disse individuelle reaktioner påvirkede deres stillingtagen til nærmeste familie og kæresten, som de ofte afviste uden hensyn til konsekvenserne af de for dem så betydningsfulde sociale relationer. Deltagerne blev oftest støttet til at forstå deres situation ved at møde dem med omsorg og med en motiverende tilgang. Medarbejderne støttede deltagerne til at reflektere og vedligeholde tillærte kognitive færdigheder, som de atter kunne mobilisere, for at løse de indvirkende individuelle og sociale problemer de oplevede.

4. Metoder og gennemgang af virkemidler

Metoderne, der blev anvendt i projektet, havde til hensigt at afdække de unge deltagers individuelle ressourcer og livsomstændigheder, således at en fremadrettet kriminalpræventiv samarbejdsplan kunne foranstalles. Metoderne var multifacetteret, idet der blev taget udgangspunkt i de kognitive baserede metoder kombineret med et socialt orienteret fokus og individuelle motiverende incitamenter.

Rekrutteringen af de unge til projektet foregik således, at der blev rekrutteret 23 deltagere i projektets første år – og herefter blev rekrutteringen lukket. Beslutningen om ikke at rekruttere flere deltagere skyldes, at deltagerne skulle følges i op til et år efter løsladelse, og kontinuiteten i relationen mellem deltager og medarbejder ville blive svækket, hvis de fire projektmedarbejdere fortsat skulle inkludere nye deltagere. De 23 deltagere blev fordelt mellem de fire medarbejdere, og hver medarbejder fulgte dermed 5-6 deltagere i projektets sidste år. Medarbejderne havde samtaler med deltagerne mellem 2-3 timer om ugen, både under og efter afsoning.

Antallet af deltagere vil ikke kunne danne grundlag for en statistisk kvantitativ evaluering. Rapporten vil dog fremhæve nogle af de kvalitative aspekter, fx adfærdsændringer, som nogle af deltagerne har udvist, afspejlet blandt andet gennem, hvor mange der er blevet varetægtsfængslet efter løsladelse, mens de stadig deltog i projektet.

Analysetilgangen, som blev anvendt undervejs i projektet, har understøttet de motiverende virkemidler, som blev benyttet til at støtte deltagerne til nå deres mål.

Deltagernes udvikling danner grundlaget for evalueringen. Udviklingen vedrører deltagerens refleksioner, kognitive processer og adfærdsændringer i forbindelse med den nye læring fra projektdeltagelsen. En ny indlæring omfatter en ny socialiseringsproces og identitetsomstilling fra en kriminel identitetsopfattelse til en ikke-kriminel og civil borgerlig opfattelse af sig selv. I denne sammenhæng vil begreber og forløb som resocialiseringsproces og identitetsforandring blive fremhævet som nogle af projektets vigtige forløb, for at vurdere projektets kriminalpræventive effekt. Indikationer på identitetsforandringer hos deltagerne blev fremhævet.

Metodernes effekt blev tydeliggjort, når deltagerne kunne opkvalificeres til selv-regulering af egen opførsel væk fra den kriminelle vaneadfærd. Deltagerne valgte selvstændigt at bryde den negativvirkende kriminelle adfærd ved at indse, at der er mange sociale muligheder for at føre en

udviklende kriminalitetsfri tilværelse. Deres handlinger efter løsladelse (om de gentog kriminalitets adfærden eller ikke) gav pejlinger og indikationer af de konkrete forandringer.

Deltagerne viste gennem deres sociale opførsel og konkrete handlinger, om de havde profiteret af samarbejdet i Projekt MÅL. Deltagerne blev således mødt med en relationsbaseret grundholdning, at de ikke blot blev opfattet som eks-afsonere, der er asociale og utilpassede. Denne holdning fastlåste deltagerne i en afsoneridentitet, der i sig selv er individuelt og socialt uhensigtsmæssig til at føre henimod gunstige personlige forandringer. I stedet har hensigten været, at deltagerne blev motiveret til at ændre deres identitet og til at kunne opnå - gennem samarbejdet - at udvikle en selvopfattelse af at være almindelige borgere, der ønsker at leve uden kriminalitet.

4.1. Praktisk redskabsanvendelse

I projektet tages der afsæt i at følge grundlæggende kognitivt baseret metoder¹⁵, som er akkrediteret i Kriminalforsorgen. Andre metoder er også blevet anvendt for at kunne varetage aspekter i samarbejdet, hvor de kognitive metoder var utilstrækkelige. Projektmedarbejderne er derfor løbende blevet introduceret til forskellige supplerende metoder – teoretiske såvel som praktiske.

Udover de kognitive redskaber, der foreligger i Det Kognitive Færdighedsprogram og Anger Management, er følgende metoder blevet anvendt i arbejdet med deltagerne i projektet:

- MI – Motiverende Samtale¹⁶. Metoden er baseret på samtale med fokus på deltagernes motivation til forandring og til at forandre sig selv med afsæt i, at 'du er ekspert i eget liv'. De grundlæggende faktorer, der iagttages og spørges ind til, omhandler temaer som viljen, paratheden og evnen til forandring. Viljen og paratheden vurderes på deltagernes udsagn og efterfølgende forandringer i denne henseende (fx vægtingen af negative kontra positive udsagn igennem samtaletiden). Evnen vurderes på deltagernes endelige handlinger, og hvorledes de handler efter, hvad de mener, de har vilje og parathed til. Deltagerens egne valg i alle situationer fastholdes som den fremherskende faktor, der fører til reelle forandringer.
- MST - Multi-Systemisk Terapi¹⁷. Analyseredskab der anvendes til afdækning af sociale sammenhænge med betydning for deltagerne.
- Undervisning i forskellige temaer med betydning for processerne og faserne i projektet, fx i forbindelse med håndtering af en relationel baseret og individuel orienteret tilgang til deltagerne,

Det blev tilstræbt at projektmedarbejderne kunne modtage undervisning en gang pr. måned i hele projektperioden. Denne form for kvalitetssikring blev suppleret med ugentlig supervision af hver medarbejder. Det sidste år blev de individuelle supervisionsmøder suppleret med gruppesupervisionsmøder, hvor alle medarbejderne blev samlet for at drøfte og reflektere over fælles temaer.

Projektet har været rettet mod 'at samtale' med deltagerne. Mødefrekvenskriterierne på to-tre timer om ugen mens de afsonede blev tilrettelagt således, at tiden de brugte kunne honoreres som 'særlig indsats med henblik på prøveløsladelse efter §40A'¹⁸.

¹⁵ Fx det Kognitiv Færdighedsprogram

¹⁶ MI-metoden som den introduceres af Miller, W.R. & Rollnick, S. "Motivationssamtalen", Hans Reitzels Forlag, København 2004

¹⁷ følger den amerikanske MST tradition og praksis, der anvendes blandt andet i Århus kommune i indsatsen overfor udsatte børn & unge og socialgrundlagte problemstillinger.

Deltagerne mistede ikke 'tidsbonus' i forbindelse med deres afsoningsplan, da de skulle forlade skole eller beskæftigelse for at samtale med projektmedarbejderen. En del af samarbejdskontrakten lagde op til, at samtalerne skulle fortsætte op til et år efter løsladelse, hvor mødefrekvensen nedtones eller forstærkes efter deltagerens behov. Udover de *formelle mødesteder*, fx ved tilsynsmøderne i Kriminalforsorgen i Frihed (KiF), blev mødestederne efter løsladelse fastholdt på - så vidt muligt - *uformelle steder*, fx på en café eller et lokalt kulturhus. Mødestedet kunne også være deltagerens egne boliger eller deres familiers boliger, såfremt relationen til medarbejderne førte til en invitation. Den professionelle distance fremhæves i denne forbindelse, da det er fastholdt, at ingen deltager blev inviteret hjem til medarbejdernes private boliger.

4.2. Journalisering

Alle deltagere i projektet har givet informeret samtykke¹⁹ til, at projektmedarbejderne kan skrive om dem og videreføre informationerne til relevante myndigheder. En løbende journalisering af indholdet i samtalerne med deltagerne er foretaget i dagbogsform. Disse journaler findes ikke i elektronisk form, og de vil højst blive bevaret i en periode på 5 år. Derefter vil de blive destrueret. De unge har fuld aktindsigt i, hvad deres 'mappe' indeholder af informationer om deres samarbejde og udviklingsforløb.

Supervisor (DSM) har desuden udarbejdet interne statusrapporter hver tredje til sjette måned for at beskrive og dokumentere de forskellige implemeterede forløb i perioden. Hensigten med statusrapporterne har været at holde overblik over de processer, som alle involverede blev konfronteret med igennem projektperioden.

4.3. Supervision

Projektmedarbejderne blev superviseret individuelt, med en gennemsnitlig frekvens på to timer en gang om ugen igennem projektperioden. Der blev også afholdt fire gruppesupervisions sessioner i løbet af det sidste år. Formålet med supervisionen var at holde et fortløbende overblik over deltagerens udvikling i sammenhæng med de opsatte mål for projektet. Desuden var hensigten at støtte medarbejderne til at reflektere og være forberedte på de relationelle forløb, de stod over for i samarbejdet med deltagere og andre aktører, der blev involveret i samarbejdet, fx socialrådgivere, betjente og personer med forbindelse til deltagerens baggrund og livsomstændigheder, fx advokater og familie. Samtidig med kvalitetssikringen af de forskellige forløb, som medarbejdere blev involveret i, blev supervisionen brugt til at drøfte en del psykologiske og sociale temaer, således at medarbejderne var forberedt på kommende processer, som havde en faglig relevans og betydning i relation til fx motivationelt arbejde med deltagerne.

Det overordnede formål²⁰ og anvendte metoder i supervisionen tog afsæt i den sokratiske spørgemetode²¹ og ved generering af refleksioner ved kognitive og socio-relationelle analysemetoder. Samtidig var hensigten at holde et overblik over deltagerens udviklingsforløb, hvor de kognitive profiler og vurderingsspørgeskemaer blev anvendt i starten af forløbet med hver deltager samt i afslutningsforløbene for at kunne vurdere forandringer i deltagerens tankegang og adfærd. Den kognitive profil blev anvendt ved afslutning af forløbet med deltagerne – almindeligvis i løbet af et år efter løsladelse.

¹⁸ Se Bilag VI, notat fra Direktoratet – Straffuldbyrdselskontoret af aug-2008 – godkendt pr 14.01.2009

¹⁹ Samtykke dokumentet er udviklet som internt arbejdsdokument. Interesserede kan rekvirere denne og andet internt materiale, se afsnit 10. Bilag

²⁰ Se Bilag VII, skrivelse af 16.06.09 om supervisionsrammerne i projekt MÅL.

²¹ Den sokratiske spørgemetode følger ideen fra Sokrates, der spurgte til, hvad de personer, han talte med, var optaget af. Supervisionen tog afsæt i, hvad medarbejderne var optaget af, og der blev spurgt ind til forskellige væsentlige temaer, der fyldte de fortløbende processer i samarbejdet med deltagerne. Denne metode tager afsæt i ad hoc-temaer på en ustrukturerede måde, og efterfølgende bliver temaerne drøftet mere struktureret med henblik på eventuelle refleksioner og efterreguleringer af handlinger i praksis.

Alle forløb, der blev superviseret i, tog afsæt i de reelle konkrete processer, som alle parter var igennem i praksis. De temaer, der blev drøftet var specifikt afhængige af deltagernes personlige valg, parathed til forandring og handlinger i alle de handle-sammenhænge, som de befandt sig i.

I udredningsøjemed har supervisoren varetaget psykologisk baseret observationer af og samtaler med alle afsonere, inden de endeligt blev visiteret til deltagelse i projektet.

Enkelte udredninger førte til direkte intervention over for deltagere, gennem mere terapeutiske samtaler. Interventionerne og samtalerne har haft til formål at støtte deltagerne til at arbejde videre med at klare personlige psykologiske problemstillinger (fx udviste en deltager suicidale tendenser under en varetægtsfængsling). Et par deltagere udviste en adfærd, der allerede var diagnosticerede i psykiatrisk regi, og de havde samtaler med psykiatere i de behandlings-afdelinger, som de var henvist til.

Deltagere med misbrugsproblemer blev opfordret til at tilmelde sig de interne behandlingstilbud i fængslerne. Alle deltagere har fremvist rene urin prøve inden udgange og løsladelse. Enkelte fortsatte dog med behandling efter løsladelse og blev henvist til deres respektive kommuners misbrugscentre.

4.4. Løbende evaluering af projektet: BIKVA²²-undersøgelse

Sociolog Nadia Sørensen blev hyret af projektfølgegruppen i SFK til at se på projektet udefra og foretage en BIKVA-undersøgelse over to perioder i projektperioden (Se BIKVA-evalueringsrapport (november 2009)).

I forbindelse med denne brugerinddragende vurdering gennemførte Nadia Sørensen to interviewrunder – i februar og september 2009 - med både deltagere og medarbejdere.

Figur 1. viser, at undersøgelsen gav nogle løbende pejlinger for, hvorledes brugerne (deltagerne) oplevede den måde projektet forløb i forhold til de mål, de havde sat sig, og om hvorledes deltagerne oplevede samarbejdet med den medarbejder, de havde kontakt til.

<u>Generelle temaer</u>	<u>Februar 2009</u>	<u>September 2009</u>
Relation	Tillidsfuld og engageret	Respektfuld og ligeværdig
Selvbestemmelsen	Respekt for egne MÅL	Ingen løftet pegefingre og kontrol
Tidsperspektivet	At relationen løber over lang tid skaber tryghed	Kontinuiteten skaber frihed til at tage tingene i eget tempo

Figur 1.²³

Figur 1. antyder også, at de metoder, som medarbejderne blev uddannet til at anvende, fik den tilsligtede virkning: At det er muligt at anvende en kombination af kognitive metoder samt motiverende og afdækkende redskaber som MST til at understøtte og underbygge en konstruktiv relationel udvikling imellem deltagere og medarbejdere. I BIKVA-undersøgelsen blev også medarbejdernes holdninger evalueret, således at det var muligt at regulere fortløbende processer, efterhånden som der viste sig behov for dette. De generelle temaer (relation-selvbestemmelsen-

²² BIKVA står for Brugerinddragelse I KVA litetsvurdering og er videreudviklet på baggrund af Hanne Kathrine Krogstrups fremstilling af BIKVA-modellen.

²³ Se BIKVA-evalueringsrapport (november 2009) s.8

tidsperspektivet) viser, at deltagerne oplevede af relationen til medarbejderen gav plads til deres egne valg og medvirkende selvbestemmelse. Tidsperspektivet viser, hvorledes deltagerne egne forandrings- og kontaktempo blev respekteret, således at de oplevede kontinuitet i tilliden og i forhold til fortsat at føle sig tryk ved at tillade sig selv at forandre sig i overensstemmelse med egen vilje, parathed og evner.

5. Deltagerne forandringsfaser, før og efter løsladelse

I dette kapitel gennemgås de 4 processuelle faser, som deltagerne er gået igennem fra projektstart, dvs. under afsoning, og til hvad de har udvist af karakteristiske sociale mønstre efter løsladelse.²⁴ Gennemgangen af de 4 faser giver indsigt i nye aspekter af projektets målgruppe: 'unge med anden etnisk baggrund', og den tydeliggør, at projektet har bidraget med at afdække psykologiske og psykosociale risikofaktorer samt reaktioner, som deltagerne har udvist i forskellige faser gennem samarbejdstiden: under afsoningen, umiddelbart før løsladelse og efter løsladelse.

Alle faser er udtryk for kvalitative betonedede aspekter, som har betydning for forståelsen af den dynamik, der prægede de processer, som både deltagere og medarbejdere gik igennem. Et gennemgående tema, der illustrerer den kvalitative indvirkning på processerne, er fx uforudsigeligheden i identitetsomstillings-tempoet hos deltagerne i forhold til de sammenhængende psykosociale faktorer, som de konfronteres med efter løsladelsen, fx at begå sig socialt og kulturelt på en arbejdsplads eller en uddannelse. Deltagerne skal igennem en identitetsomstilling, før det er muligt at stadfæste, at en forandring er fuldført og kan vedligeholdes på sigt.

Medarbejdernes udfordring i forbindelse med denne identitetsomstillings-proces var at rumme og understøtte deltagerne fortsatte motivation for at fastholde forbedringen på det kognitive plan. Støtten blev rettet mod såvel tankevirkomheden som i sammenhæng med selvreguleringen af egen adfærd. De kognitive færdigheder blev sat i relation til at ny indlære de sociale forudsætninger, for at opføre sig, som de social orienterede borgere de ønskede at være.

Identitetsomstillingen har grundlæggende betydning for fastholdelse af opnåede forandringer. Forandringseffekten vises gennem at udvise en adfærd, der peger væk fra kriminalitet og fremadrettet gennem konstruktive handlinger i hverdagen. Forandringerne tager tid, og deltagerne har udvist personlige og sociale forandringer i deres eget tempo. De individuelle valg, som deltagerne har taget, har tungtvejende betydning for, hvorledes de handler i alle sociale sammenhænge. Deres handlinger – der afspejles gennem deres evner til at opnå forandringer – er også påvirket af de individuelle sociale forudsætninger, de besidder, fx om de er fjernet hjemmefra fra barnsben af og har levet en opvækst præget af institutionsforløb, eller om de førte et rimeligt stabilt liv og var under uddannelse, inden de skulle afsone.

5.1. Fase I – rekruttering af- og tillidsdannelse til deltagerne

I denne første fase var det overordnede tema den metodiske forberedelse til den løsladelse, som for de fleste af deltagerne lå 2-3 måneder ude i fremtiden. Udfordringen for deltagerne var at udvise tillid til andre, der ville dem det godt. Fokus for projektmedarbejderne i Fase I var rettet mod to væsentlige forløb:

- rekruttering af deltagerne og afdækning af visitationspotentialer
- tillidsdannelsen, dvs. fundamentet for relationen mellem deltager og medarbejder.

²⁴ Se Bilag VIII

I forhold til rekrutteringen af deltagere har det været nødvendigt med to forskellige rekrutteringsstrategier. I det lukkede fængsel – Statsfængslet i Ringe – samarbejdede projektmedarbejderne tæt med de ansatte funktionærer for at få potentielle deltagere i tale. Efterhånden, som medarbejderne blev introduceret til vilkårene i fængslet og til sikkerhedsforanstaltninger, blev de mere synlige, og skole- og beskæftigelsesmedarbejdere begyndte at henvende sig med mulige deltagere. Det var også muligt at aftale med betjentene at få hentet afsonere til visitationssamtaler.

I det åbne fængsel – Statsfængslet i Horserød – var rekrutteringen mere opsøgende, eftersom de indsatte bevæger sig frit omkring på fængselsområdet, fx til beskæftigelse eller skole. Det, at de indsatte ikke er låst inde, betød, at det ikke var nødvendigt at samarbejde så tæt med fængselspersonalet omkring afhentning til visitationssamtaler. Der blev dog koordineret meddelelser om aftalerne, således at alle parter vidste, at afsoneren var til samtale hos projektmedarbejderen.

Begge steder begyndte afsonere at henvende sig af sig selv, efter de havde hørt, at projektet var i gang.

Alle afsonere udviste en typisk adfærd for langtidsafsonere med ringe tillid til andre omkring sig. De syntes tilpasset de daglige rutiner i fængslet, om end de fastholdt den overlevelselsesmaske, som passede til deres personlige følelse af at klare sig rimeligt under de rammer og omstændigheder, som de var underlagt. De fleste gik meget op i at holde styr på tiden og på muligheden for udgang. Flere afsonerne, som har haft et hashmisbrug eller et misbrug af andre narkotiske stoffer eller medicin, begyndte i denne fase – i forlængelse af de første motiverende samtaler – at nedtone misbruget eller at stoppe det helt (og dermed vise rene urinprøver ved stikprøvetest i fængslerne).

Tillidsdannelsen mellem deltagerne og medarbejderen blev udviklet i takt med, at deltagerne kunne konstatere, at projektmedarbejderne mødte dem åbent, direkte og professionelt under både strukturerende samtaler (fx ved at benytte kognitiv profil interview) og de mere uformelle samtaler, der omhandlede deltagerens motivation til forandring i sammenhæng med deres afsonersituation eller i forbindelse med samtaler om deres familieforhold. Den tiltagende tillid dannede fundamentet for det videre relationsorienterede arbejde.

5.2. Fase II – lige inden løsladelse og lige efter

Op til en uge før og lige inden løsladelsen

I fase II, som er lige op til løsladelsen, isolerede mange af deltagerne sig for at undgå nogen form for ballade, der kunne medføre afslag på en ventet udgang eller en prøveløsladelse. De fleste begyndte at undgå den sædvanlige kontakt med de andre afsonere, og de udviste en urolig og tilbagetrukket attitude. Nogle deltagere anmodede ligefrem om at blive sendt i isolation, for som en deltager forklarede: ”for at beskytte mig selv”.

Løsladelsesdagen og op til tre måneder efter

I denne fase glædede deltagerne sig til løsladelsen, selvom de også var angste for, hvorledes det skulle gå. De var meget bekymrede for, hvordan det hele så ud derude. De fleste udviste uro, og hvad der kan betegnes som 'Sensory Overload' (se afsnit 3.5. & 3.6.) med efterfølgende tilbagetrukkethed og indadvendt 'forpubningsadfærd'. Deltagerne var ganske sårbare i denne fase efter løsladelsen, idet tilbagefald til kriminalitet var en overhængende fare for dem alle. Det var i denne fase af samarbejdet, at fokus på recidivtrusler blev fremtrædende. Medarbejderne var i denne henseende afhængige af deltagerens 'løsladelseskuller' reaktioner og handletempi efter løsladelsen,

idet en del af fokus blev rettet mod fastholdelse af de mål, som deltagerne havde sat sig selv, og på hvordan disse mål ændrede sig til at passe med de realiteter, som deltagerne blev konfronteret med.

Disse individuelle adfærdsmæssige reaktioner blev forstærket fra det øjeblik deltagerne trådte ud af fængselsporten til frihed. Reaktionen grænsede sig nærmest til det smertefulde for nogle af dem. De udtrykte angst og kunne observeres som havende et momentant stresstraume eller værende i en grænsepsykotisk tilstand. De udviste en regulær krisetilstand.

De fleste trak sig tilbage til en 'forpubningstilstand' og blev stille, indadvendte og eftertænksomme. Denne periode varede fra få dage og op til tre måneder, alt efter de individuelle forudsætninger for at tackle en sådan psykologisk og social vanskelig tilstand. De kunne ikke klare for mange mennesker omkring sig, og de udviste angst og uro, når folk kom for tæt på dem fx i offentlige transportmidler eller indkøbscentre. Derudover virkede mange lyde og hverdagslarm overvældende på dem, og de udtrykte, at de helst ville væk fra disse, for dem, truende omgivelser.

I denne fase trådte effekt-virkningen af relationens styrken og troværdigheden i samarbejdet frem. De gunstige aspekter i relationen dannede det fundament, der bar det videre arbejde omkring de praktiske handlinger, hvor deltageren støttes til at varetage forskellige praktiske handlinger som fx registrering af ny adresse, tilmelding i jobcenter og kontakt til tilsynsmyndigheder.

Medarbejderne fastholdt kontinuiteten og støttede deltagerne i forhold til de forskellige andre aktører, der nu fik betydning for deltagernes nære fremtid. Disse faktorer understøttede troværdigheden og den nødvendige afhængighed i relationen, der fordrede det fortsatte samarbejde udvikling hen mod Fase III.

5.3. Fase III – nye realistiske MÅL sættes

I fase III blev deltagernes afhængighed af projektmedarbejderne mere synlig. Relationen havde nu udviklet sig forbi både tillidsdannelsesfasen i Fase I, der nu blev stadfæstet gennem anerkendende udsagn fra deltagerne, som det fx fremgår af BIKVA-undersøgelsen. I denne fase var deltagerne mere realistiske i forhold til, hvad de kunne gennemføre af de første udtalte MÅL, de havde sat sig i starten. Projektmedarbejderne kunne tage fat på vigtige temaer, som deltagerne havde brug for at få støtte til. En ny realistisk motivation for forandring begyndte at blive mere udtalt hos deltagerne. Dette fremkom tydeligt i det tætte samarbejde med medarbejderne, der vedholdende fastholdte kontinuiteten i kontakten og fortsatte med at udvise omsorg. Kontinuiteten i kontakten havde relevans for deltagernes videre udvikling og tilpasning til de nye sociale omstændigheder, som de skulle indgå i, og som de selv – autonomt – skulle tage mere selvstændigt vare på.

5.4. Fase IV – relationen – samarbejdet afsluttes

I fase IV var de fleste af deltagerne så langt i deres løsladelsesproces, at de havde opnået mere stabile boligforhold, og der var lysere udsigter for kommende uddannelse og arbejde. Et par deltagere var allerede godt i gang med tilmeldinger til uddannelse eller med jobsøgning få uger efter løsladelsen, men de fleste måtte ændre på deres ønsker til fremtiden og foretage nye valg. Dette skete i samarbejde med medarbejderne og med deres støtte og motiverende samtaler.

Efterhånden som deltagerne udviste tiltagende individuel autonomi og social selvstændighed, blev relationen og mødefrekvensen mellem deltagere og medarbejderne nedtonet. Samarbejdet kunne, i denne fase, bevæge sig mod en afslutning. Relationen nåede afslutningsfasen, og afslutningsprocesserne blev tydelige og var mere i fokus for medarbejderne. Afslutningsprocesserne – de såkaldte parallelle processer – havde stor betydning for både deltagere og medarbejdere, da begge parter skulle finde måder at rumme en afslutning af bl.a. de afhængighedsprocesser, som havde præget samarbejdet.

I denne fase støttede projektmedarbejderne deltagerne i at finde tillid til brugbarheden af de nytillærte kompetencer, og medarbejderne mindede deltagerne om, at deres forandringer var holdbare, hvis de huskede på de 'MÅL', som de kom frem til igennem samarbejdet. Deltagerne blev dermed støttet i at fastholde de konstruktive aspekter af samarbejdet, som virkede på dem i forhold til at leve en kriminalitetsfri tilværelse.

Medarbejderne begyndte at nedtone samarbejdet i det tempo, som deltagerne kunne klare. Deltagerne blev støttet til at tage vare på sig selv, men de havde stadig mulighed for telefonisk kontakt til projektmedarbejderne, hvis 'det brændte på' for dem. Samtidigt blev der foranstaltet en varig hjælp for nogle af deltagerne i form af støtte fra andre instanser, fx mentorordning igennem KiF eller en støtteperson i kommunen.

De forskellige faser, som blev afdækket i projektiden, fremhæver den dynamik, der ligger bag projektets implementering, og bag hvad der kunne ventes af et projekt af den art. Faserne afspejler væsentlige rammer og processer, der efterfølgende har haft indvirkning på de resultater, der er opnået. Der var ikke entydige forventninger til resultatet af projektet ved opstart, men efterhånden som processerne blev afdækket blev forventningerne mere konkrete og gennemskuelige. Denne omstændighed fik en konkret forebyggende indvirkning på resultaterne i praksis, der i sidste ende beror på deltagernes individuelle valg og handlinger.

Faserne afspejler desuden de forskellige forløb, som kan forventes i sammenhæng med en almen menneskelig identitetsomstillings-proces, som i sig selv har direkte indvirkning på om resultatet fører til en permanent forandring hos deltagerne eller ej. Identitetsomstillingen blev tydeligere hos hver af deltagerne, når de kan forbedre og ændre deres individuelle identitetsfølelse, fra at være afsonere til at kunne begå sig socialt som lovlydige borgere.

6. Resultater

Figur 2 viser antallet af afsonere, der blev rekrutteret som deltagere til projektet. Den viser også, hvor mange der er blevet varetægtsfængslet siden løsladelsen, og hvor mange der har modtaget en afsoningsdom. Derudover ses antallet af afsonere, der er blevet varetægtsfængslet i forhold til deres rekrutteringssted.

<u>Rekrutteret i</u>	<u>Antal afsonere</u>	<u>Antal løsladte</u>	<u>Ny dom el. varetægtsfængslet siden løsladelse</u>	<u>Procenttal</u> (Nye domme)
Ringø	10	7	4 (2 Nye domme)+ (2 i varetægt og siden løsladt)	40 %
Søby Søgård	2	2	0	0%
Horserød	10	9	2 (2 i varetægt - afventer retssag og dom)	20%
Vridsløselille	1	1	0	0%
IALT	23	19	6	26%

Figur 2.

19 ud af 23 deltagere har været i stand til at fastholde en tilværelse uden fængsling efter løsladelsen. De fleste, undtagen fem, er dog stadig under tilsyn ved Kriminalforsorgen i Frihed

(KiF). Blandt de løsladte deltagere har en enkel været varetægtsfængslet kortvarigt, og han modtog efterfølgende dom, som blev afsonet med fodlænke.

6 ud af 23 er blevet varetægtsfængslet siden løsladelsen, hvilket svarer til 26 % af alle deltagere i projektet, og ud af dem har to modtaget en ny dom og er atter i gang med afsoning. To deltagere afventer ny dom i varetægt og havde fortsat samtaler med en projektmedarbejder, ved projektets afslutning i april 2010. De sidste to var blevet varetægtsfængslet og siden løsladt uden dom i udsigt. Den ene af disse to blev frikendt og søger erstatning for uberettiget varetægtsfængsling, den anden modtog en domsudmåling, der gik op med varetægtsperioden og blev dermed løsladt.

En deltager udeblev fra udgang og blev anvist til fængselsafsoning i resttiden af sin straf. Samarbejdet med denne deltager blev efterfølgende afsluttet, da hans løsladelsestidspunkt overskred projektet løbetid.

Fem blandt alle deltagere er blevet udsluset til en pension i en kortere periode før løsladelsen.

6.1 Skematisk opsamling af informationer om 'fokustemaer'

Der er blevet udarbejdet flere skemaer til opsamling af informationer om de forskellige forløb, som deltagerne har været igennem. Den skematiske fremstilling²⁵ giver et overblik over 'fokustemaer', der er fælles for alle deltagere, fx om de har de fået bolig efter løsladelse, og om hvilke mål de har sat sig fremadrettet.

Datamaterialet er blevet anvendt til at vurdere deltagernes individuelle, psykologiske og sociale forandrings- og udviklingsprocesser igennem projektiden.

Efter et års forløb blev en gentagelse af det såkaldte 'kognitiv profil interview' udført. Progressionsanalysen viser i enkelte tilfælde at, der er foregået en kognitiv progression, således at deltagerne har ændret tankegang i forhold til fundamentale spørgsmål.

Deltagernes nye svar indikerer deres ændrede holdning til, fx hvorledes de ville tackle en truende situation med andre omkring sig.

Svarerne afspejler fx hvorledes de kunne tidligere lade sig rive med i en voldssituation og efter samtaler med projektmedarbejderen kunne vælge andre handle måder og dermed undgå denne situation.

I Bilag VIII -skemaer ses de nævnte 'fokustemaer', hvor deltagernes evner og forandringspotentialer bliver specificeret i en anonymiseret form.

En opsamling og systematisering af deltagernes udvikling eller mangel på samme blev foretaget for at gennemskue de gennemgående forandringstypologier.²⁶ Forandringstypologien forstås som deltagernes indikationer af en givet type forandring i sammenhæng med de kriminalpræventive aspekter ved de forskellige 'fokustemaer'.

(+) positiv forandringstype: Deltagerne har udvist tydelige positive forandringer inden for alle 'fokustemaer', såvel kognitivt som socialt. De har formået at vedligeholde disse forandringer ved, fx at have viljen til at nå de mål, de havde sat sig. De har udvist både parathed og evner ved at have handlet efter de mål, de ville opnå. Deltagerne har udvist tiltagende autonomi og social selvstændighed i deres udvikling væk fra kriminalitet.

²⁵ se Bilag VIII-skemaer

²⁶ se Bilag VIII

(-) negativ forandringstype: Deltagerne har ikke udvist nogen tydelige forandringer i forhold til 'fokustemaerne', hverken kognitivt eller socialt. De har ikke formået at vedligeholde de momentant udviste tendenser på positive forandringer. Deltagerne har gennemgribende mangler, hvad angår deres sociale kompetencer. Det vil være muligt at opnå positive forandringer væk fra kriminalitet med social støtte gennem en langsigtet og fremadrettet socialpædagogisk og relationel indsats, fx mentorordningen eller andre individuelt og socialt funderede foranstaltninger (fx støttepersonordninger i kommunerne).

(+/-) ambivalent forandringstype: Den ambivalente forandringstype betegner de deltagere, der udviste svingende vilje, parathed og evner til forandringer inden for de nævnte 'fokustemaer', og som ved projektafslutning stadig mangler at kunne vedligeholde de spæde positive forandringer, de ellers havde udvist. De befinder sig stadig i en sårbar socialiserings-udviklingstade, hvor risicifaktorer fortsat udgør en trussel for tilbagefald til kriminalitet.

	Sætte mål og foretage bevidste prioriteringer	Håndtere vanskelige beslutninger og situationer	Danne og fastholde positive sociale netværk	Etablere sig med uddannelse, job og bolig efter afsoning	Se sig selv som fulgyldig del af samfundet	Nedbringelse af recidiv
Positiv forandringstype	15 65%	10 43%	11 47%	13 56%	12 52%	10 43%
Negativ forandringstype	5 21%	10 43%	8 34%	6 26%	3 13%	6 26%
Ambivalent forandringstype	1 4%	1 4%	2 8%	2 8%	6 26%	5 21%
Vides ikke	2 8%	2 8%	2 8%	2 8%	2 8%	2 8%

Figur 3. Antal deltagere I ALT = 23

I figur 3 ses en opsamling på 'fokustemaerne', som viser antal deltagere og procent tal ud af 23 deltagere i alt sat i forhold til 'fokustemaerne' - deres refleksioner, kognitive funktionalitet og udviste handlinger – samt i forhold til de forandringstypologier, som de har udvist ved projektets afslutningsfase:

Figuren viser fx at, ud af i alt 23 deltagere, har 15 deltagere eller 65 % af alle deltagere vist, at de kan 'sætte mål og foretage bevidste prioriteringer' og har udvist en positiv forandringstypologi gennem samarbejdet i projektet. Derimod har 5 deltagere eller 21 % af alle deltagere udvist en negativ forandringstypologi i forhold til samme fokustema-kategori.

De 2 deltagere som er ubekendte (vides ikke) viser, at der ikke foreligger informationer om deres forandring grundet en tidlig afslutning af deres samarbejde i projektet. Afslutning af samarbejdet er foregået frivilligt og lige ved løsladelse eller få dage efter, i modsætning til alle de andre deltagere, der har haft et samarbejde i op til et år efter løsladelse.

Mange af disse 'fokustemaer' har været drøftet med deltagerne inden løsladelsen, om end alt, som overvældede dem, stadfæstede, at de første formulerede MÅL var idealiserede og ikke helt

realistiske. De måtte dermed revidere deres opsatte MÅL til nye og mere reelle MÅL, som de kunne nå med støtte fra projektmedarbejderne.

Skemaerne med '*fokustemaer*' (Bilag VIII) blev anvendt til kvalitetssikring af de forskellige processer, som deltagerne gik igennem i projektiden, og til en fortløbende vurdering af resultater på et kvalitativt grundlag. De overvejende kvantitetsmæssige aspekter blev talt og sat i forhold til hinanden, om end antallet af deltagere ikke er stort nok til en stringent kvantitativ og statistisk korrelering. Materialet blev dermed kun benyttet for at holde en vis systematik og overblik over den processuelle udvikling hos hver deltager. De metoder, som blev anvendt under samtaler og møder igennem hele projektet, blev således afhængige af de unges tempi, behov og endelige handlinger, hvormed de individuelle forandrings-faktorer blev fremhævet i sammenhæng med de forventede sociale fællesskaber, som de blev løsladt til.

7. Konklusion

Formålet med projektet har været at tilbyde støtte til afsonere med anden etnisk baggrund end dansk til fortsat at anvende færdigheder, som de havde tilegnet sig i forbindelse med gennemførelse af et kognitivt adfærdsprogram under afsoning. De unge afsonere blev fulgt i tre måneder før løsladelse og op til et år efter løsladelsen. Tilgangen til deltagerne var baseret på dels en opfølgning på de kognitive redskaber, de havde lært ved at følge et kognitivt program, dels en relationistisk tilgang, hvor samtale og samarbejde var i fokus, således at deltagerne kunne have lid til egne forandrings-evner og hente støtte til forbedring af deres adfærd. Støtten var centreret om forskellige '*fokustemaer*', som de arbejdede med i samarbejde med projekt medarbejderne.

Projektet synes at have haft sin berettigelse i forhold til de sårbare unge afsonere, der blev rekrutteret til projektet. De unge udviste stor sårbarhed, eftersom deres forudsætninger for resocialisering og rehabilitering var ganske mangelfulde. De fleste deltagere udviste synlige individuelle kognitive problemer i opstarten af projektet med efterfølgende problematisk social opførsel.

Det er ikke muligt at fremføre entydige og klare påstande om, hvad som har gjort forskellen i forhold til valg af metoder og tilgange i projektet, fx om det var kontinuiteten i samarbejdet eller de kombinerede metoder, som blev anvendt, der virkede bedst. Det er dog muligt at konstatere, at over halvdelen af deltagerne har profiteret af deltagelse i projektet. Ligeledes viser de konkrete tal, at kun 26 % har haft tilbagefald til kriminalitet. Det er derfor muligt at konkludere, at 74 % af deltagerne har været i stand til at vedligeholde de kognitive og sociale forandringer, som de har udvist i projektiden.

Projektet viser, at det er sandsynligt, at flere afsonere vil kunne profitere af, såvel at blive mødt "i øjenhøjde" i et relationsbaseret samarbejde – og af at benytte kombinerede kognitive og relationelle motiverende redskaber, for at kunne opnå en vedvarende identitetsforandring. Denne tilgang fordrer, at deltagere og medarbejdere er indstillet på et konstruktivt samarbejde, der handler om at forbedre de almenmenneskelige vilkår for afsonere, der skal ændre egne grundværdier og holdninger til deres livsførelse, således at de efterfølgende kan træffe beslutning om at leve uden kriminalitet.

De deltagere, som udviste en positiv forandringstypologi, har vist, at de besidder stabile sociale forudsætninger og en individuel personlig integritet. Deres identitetsomstillings-proces viste en bevægelse fra, at tænke på sig selv som afsonere til at begynde at udvise klare identitetsforandringsudsagn og at handle i overensstemmelse med, hvad der kan forventes af almindelige borgere. Deltagere med en negativ eller en ambivalent forandringstypologi har stadig

mulighed for at opnå forandringer, såfremt de fortsat modtager langsigtet støtte til at genfinde sig selv som almindelige borgere og til at arbejde med, at udvikle sig kognitivt og adfærdsmæssigt med henblik på at kunne forbedre deres sociale kompetencer.

BIKVA-undersøgelsen indikerede, at alle deltagere har profiteret af projektet, således at de har været i stand til at komme igennem den første vanskelige tid lige efter løsladelsen, hvor de skulle udføre praktiske gøremål i forbindelse med genetablering i samfundet. Deltagerne havde ved tidligere løsladelser opgivet at tage initiativ til resocialisering og rehabilitering, hvilket hurtigt har medført, at mange atter var tilbage i kriminalitet og i fængsel. De fleste deltagere havde udtalelser som *'aldrig mere fængsel'*, men udtalelserne og de gode intentioner var ikke i sig selv tilstrækkelige til at handle efter. Deltagere, som udviste en negativ forandringstype, formåede ikke at følge de mål, de havde sat sig, på trods af støtten gennem projektet. Deres individuelle beslutninger var også styret af ydre faktorer, der muligvis skulle have været givet en ekstra støtte til at gennemskue. Nogle af dem udtalte, at den gæld de havde oparbejdet i og udenfor fængslet, var en af årsagerne til, at de ikke med det samme kunne følge deres egne konstruktive mål, beslutninger og valg, om at ville leve som almindelige borgere. De mente, at støtten gennem projektet har gjort dem eftertænksomme og givet dem ny tillid til, at det kan lade sig gøre at føre en kriminalitetsfri tilværelse. De var dog opmærksomme på, at det ville kræve, at de forholdte sig til sig selv og blev motiveret af mennesker, der kan relatere sig til dem som personer, og som kan hjælpe dem med til at søge andre muligheder end den kriminelle løbebane.

8. Perspektivering af erfaringerne

Den viden, der er akkumuleret gennem projektiden, og som er blevet evalueret i denne rapport, omfatter erfaringer med at arbejde med afsoneres identitetsforandringer i forbindelse med løsladelse fra fængslet. Her forandrer afsonere deres identitet fra en afsoneridentitet til en mere social konstruktiv identitet som almindelige borgere, der kan tage vare på egen frihed og tilværelse uden kriminalitet. Effekterne af den multifacetterede metodetilgang er opmuntrende i forhold til at arbejde relationistisk motiverende med vægtning af anvendelse af kognitive funktioner. Det er dog ikke muligt at fremføre påstande om, at forandringerne hos deltagerne forbliver vedvarende da projektet afsluttes og en opfølgingsmulighed er hermed udelukket.

Erfaringerne fra Projekt MÅL kan benyttes til at opkvalificere medarbejderne internt i Kriminalforsorgen, som fx medarbejdere der fører tilsyn med afsonere i Kriminalforsorgen i Frihed. I denne forbindelse vil erfaringerne fra projektet kunne indpasses som undervisningsprogram til mentorer, der arbejder med en opkvalificering af mentorordningen. Det vil også være muligt for skoler, socialrådgivere og kontaktpersoner i fængslerne at anvende erfaringerne fra projektet, såvel som erfaringerne kan anvendes til opkvalificering af fx kommunale medarbejdere, der arbejder med kriminalpræventive indsatser.

9. Litteratur – referencer

Gents, Morten & Larsen, Kristian; red.: *"Mangfoldighed og samarbejde – etniske minoriteter i Kriminalforsorgen"*, Direktoratet for Kriminalforsorgen & Kriminalforsorgens Uddannelsescenter, Kriminalforsorgen, 2008

Cand. Psych. Aut. Anja Leavens artikel *"Fra afsoner til Borger"* – en praksisbetonet beskrivelse af afsoningskonsekvenser" – internt rapport i Kriminalforsorgen, publiceret 12.11.2008 findes på www.pensionerne.dk/info/artikler.

- Christensen, Via har udgivet en kort skrivelse *"Fra individ til fangenummer – tur/retur"*, der bekræfter en del af Leavens' gennemgang af problemstillinger for afsonere, her specifikt når det vedrører de psyko-sociale problemstillinger i forbindelse med varetægtsfængsling. Artiklen kan indhentes ved ovenstående web-adresse.

Siv Hjellness & Torunn Højdahl: *Overgang fra fængsel til frihet, 2007*,

Miller, W.R. & Rollnick, S. "Motivations samtalen", Hans Reitzels Forlag, København 2004

Nadia Sørensen, BIKVA-evalueringsrapport (november 2009) - undersøgelse af Projekt MÅL. Internt rapport, Direktoratet for Kriminalforsorgen & Kriminalforsorgens Uddannelsescenter.

10. BILAG

En del bilag er dokumenter, der er blevet anvendt som interne arbejdsdokumenter og materiale i kriminalforsorgen i forbindelse med Projekt MÅL. De følgende dokumenter og materiale vil kunne rekvireres ved kontakt til Projektleder – uddannelseskonsulent Inger Rainey Mark, Kriminalforsorgens Uddannelsescenter.

- . BIKVA-evalueringsrapport (november 2009)
- . observationsskema ved indledende interview
- . Samarbejdskontrakt
- . Samtykkeerklæring
- . 'Plan mod tilbagefald'; skemaer fra 'Nye veje' – programmet
- . Artikler i Politiken og Fyns Amts Tidende